

át a szerelem hináros fertőin. Torz és groteszk ez a szerelmi lira, de fájdalmas nagyon és nagyon méltó a költő nagyságához. Valahogy úgy áll a dolog, napjainkban és a költő napjaiban is ugyancsak, hogy „Kit anya szült, az mind csalódik végül, vagy így, vagy úgy, hogy maga próbál csalni. Ha küzd, hát abba, ha pedig kibékül, ebbe fog belehalni.”

Szeretem töredékeknek, kísérleteknek látni nagy költők és nagy írók munkásságát, töredékeknek egy alakuló és változó, formálódó és formáló világ egységében, kísérleteknek pedig a világ és saját személyünk ellentmondásainak kiegyensúlyozásában. Ez a legtöbb, amit költő és író elérhet, ha méltó felelősséggel jegyzi és állja kísérleteit. A költő alakítja a világot versein és prózáin át, miközben alakít, ő maga is formálódik és átalakul. A mű előre és visszahat, nem csupán egy világ változásaira és titkaira figyelmeztet, de formálja a költő személyét is. A költészet kötelez, elhangozhatik-e ennél nagyobb elismerés József Attila költészetével kapcsolatban tehát, mint az, hogy az ő töredékei is belékapcsolhatók e változó világ anyagi és szellemi zürzavarába. „A költő — ajkán csörömpöl a szó, de ő, (az adott világ varázsainak mérnöke), tudatos jövőbe lát s megszerkeszti magában, mint ti majd kint, a harmóniát.” Valóban, egy világot építeni és törvényerőre emelni annak zürzavarát, költőhöz méltó küldetés, különösen egy korban, amelyben mindenki nyög, mindenki sir és jajong ezen a világon. A paraszt az ellopott kenyérért, a kereskedő a kicsiny és veszélyeztetett haszonért, a ravasz csecsemő, hogy sajnáltassa magát, akadhatna-e bárki is, akit fel ne rázna a költő süritett jajongása? Kiváltképp ha a költő, — mint ezt József Attila is teszi, — a világ keretein belül a hamú alatt alvó szabadságért, az emberi méltóság nevében az elveszett szabadságon kívül egy rossz rend és a megfélemlített ösztönök állapota miatt is jajong. Akinek füle van, az hallja, akinek toroka, az továbbadja ezt a jajgatást, méltón ehhez a nagy költőhöz, ki saját sorsában, kényszeredett állapotában és egy emberségesebb világba vetett hitében is az egész emberiség sorsát, kényszeredett állapotát és lassan növekvő hitét regisztrálja.

Remenyik Zsigmond

FAJOK.* Mi készítette a filozófust és szociológust, hogy a regény megbízhatatlan műfajában adja elő mondanivalóit? Talán a téma költőisége? Bizony, a téma kegyetlen és számomra minden költőiség nélkül való. Még aktualitása sem elementáris erejű, legalább részemre nem, akinek a vér és fajmithosz sötét, vagy ködökben kavargó, politikailag és gazdaságilag olyannyira kihasználható fikcióját illetőleg sohasem voltak kételyeim. A regény megkonstruálására vonatkozólag: attól tartok, hogy laikusok előtt e pompás fordulatok komplikációknak tűnnek, a vonalvezetés szüntelen hullámnázása pedig önkényes játszadozásnak és az alapmotívummal való fondorlatoskodásnak. Félre ne értsék, az írásmű külső és iskolás igényeket szolgáló konstrukciójával szemben sohasem voltak túlzott igényeim, szívesen látom már magának a modern regénynek fejlődése szempontjából is, ha mese tudománnyal, szentimentalizmus szociológiával, példázat irodalommal és természettudománnyal keveredik, hiszek egyszóval a műfajoknak végső fokon való egységességében, féltem azonban az író az elsekélyesedés és a méltatlan dehonosztalódás ellen, ha írásművében akár a realitás leple alatt is, de a számonkérés alkalmából rábizonyíthatóan hódol a regényesség módszerének. Ezek a regényes motívumok, ha szabad ezt mondanom, ezek a regényes részletek a méltatlan részei Sándor Pál regényének, bocsássa meg az ol-

* Sándor Pál regénye. Faust könyvkiadó. Budapest, 1936.

vasó, ha ezekre rámutatok, az írótól modortalanság lenne, ha ezuton kérnék bocsánatot. A regény erősségei, akárcsak minden regény erősségei, azok, amelyek látszólag kivülről állnak a vázon, amelyek látszólag éppen csak belékerültek, amelyek hivatottak kitölteni a mese hézagait, az adalékok, ama filozófiai, szociológiai és kulturhistóriai segédanyagok, amelyeknek igénybevételével a nagy regényvázon belül épül egy másik, a külsőnél fontosabb és méltóbb váz, az írásmű fontosságának és konstrukciójának vitathatatlan biztosítására. „A *Fajok* című regényem — mondja egy nyilatkozatában Sándor Pál, — az irodalom konkrét eszközeivel akarja az olvasó elé tárni a fajelmélet ürességét és abszurditását.“ Nos, a regény tulmegy írója kívánalmain, író és regény célja egymást keresztezik, üresség helyett gonosz helyzeteket tár az olvasó elé, abszurditás helyett pedig kétségbeejtő és romboló valóságot. Ritka alkalom, amiképp írásával többet ér el író, mint amennyit akart. Magam részéről zaklatott nyugtalansággal olvastam Sándor Pál kötetét, termékenyülő nyugtalansággal, kívánom és remélem, így lesznek vele mindazok, akik hozzájuthatnak e kitűnő író hasznos munkájához. (*Remenyik Zsigmond*)

MALÉKENYÉR címmel jelent meg *Kazár Márton* maramuresi művész legújabb rajzsorozata. A rajzok tárgya az ottani móccok világából kerül ki. Az ember hamarosan felveti a kérdést: propaganda rajzok ezek, melyek a hangos cím mögött pislákoló világ szenvedéseit hozzák elénk? Vagy olyan rajzok, melyek a novella hangsúlyozásával a ceruza útját és irányát befolyásolják? Egyik sem. Kazár csak abban a pillanatban tendenciózus, mikor a móccok közé megy művészetével, de kifejezéseiben mindvégig igyekszik megmaradni elsősorban művésznek. Rajzai tónusa puha, ceruzája szelid, lágy és elomló: malékenyér. Gondosan vigyáz a természet és ember összhangjára. A nehéz élet nyugtában megviselt alakok nála a vonalvezetés új és új lehetőségeit adják: bizonyos művészi ritmus és zárttság kifejezését. De a kifáradt, koránöregedő és szenvedő arcok nem a realizmus természetes útján át jutnak el Kazár művészetéhez. Nagy kerülőket tesz. A kínai arc és környezet hasonlósága alapján egész művészetét a kínai metszetek sajátos modorából fejleszt ki. Ezen az uton át tér vissza saját világába, melyet gondos tanulmányok révén igyekszik eredeti atmoszférába kényszeríteni. A hegyek vonala, az elszórt növényzet, a művészi finomsággal megoldott fenyőfák és ágak ismét csak a kínai művészet reminiscenciáival adják a maramuresi hatásokat. Itt-ott nyugati utánérzések: Denis légies vonalvezetése. Mikor a rajzmontázs problémájához ér, Grosz merészsége és szintézise. De a hely és a figurák kényszerítő ereje egyre jobban szabadítja fel a fiatal művész egyéniségét. Az út, melyet gondos önképzéssel választott magának, a rajzkultúra legmagasabb csúcsain vezet át. Rajzol: könnyen ellenőrizhető. Munkája tehetetlenül kerül a kritikus elé. Az elrajzolások kiütöknak, a be nem töltött tér kiabál. Nincs helye enyhítő kifogásoknak, hogy festészeti hatások miatt történnek töresek egy-egy rajznál. Néhány haladék nélkül kiselejtezendő darab mellett Kazár sorozata a nemsokára teljesen önmagára találó művész öntudatát mutatják. Ez a művészet már készen és iskolázottan áll arra, hogy a szerző mondanivalóit minden zavaró mellékkörülmény nélkül hangsúlyozza. Vajjon hol kell keresnünk annak a rejtelemnek magyarázatát, hogy a havasok szegényeinek éppen egy zsidó művész lesz szószólója? A művészet elég hatalmas arra, hogy mindaz, amihez beavatottjai hozzányulnak értelmet nyerjen a szociológia és humánium törvényei szerint is. Észrevételemet nem zárhatom le más megállapítással: Kazár művész.

Kováts József